

І. М. ВОЙЦЕХОВСЬКА

*Ірина Михайлівна Войцеховська, аспірантка
юридичного факультету Київського національно-
го університету імені Тараса Шевченка*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕСТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ОБ'ЄКТИВНА НЕОБХІДНІСТЬ ТА ФОРМИ ЗДІЙСНЕННЯ

Актуальність теми дослідження обумовлена відсутністю окремої системи державного регулювання перестрахової діяльності в Україні як однієї з умов її ефективного здійснення. Адже не слід забувати про те, що державна регламентація господарської діяльності в умовах переходу до ринкової економіки виходить не лише з принципів невтручання державних органів безпосередньо в діяльність суб'єктів господарювання, крім випадків, передбачених законодавством, а й з того, що держава не може стояти осторонь організації, упорядкування господарської діяльності і контролю за нею¹, без чого нормальне функціонування її суб'єктів є просто неможливим. Особливо це стосується перестрахової діяльності, здійснення якої на сьогодні в Україні ще не набуло достатнього поширення².

Існування такої ситуації ми вважаємо абсолютно недопустимим, однак, разом із тим, цілком закономірним з огляду на позицію вітчизняного законодавця щодо визнання перестрахової діяльності одним із видів страхової діяльності. Не розрізняючи вказані види підприємницької діяльності, законодавець однаково підійшов до врегулювання порядку створення, в тому числі ліцензування, функціонування і припинення діяльності страхових і професійних перестрахових компаній, державного нагляду за страховою і перестраховою діяльністю, договорів страхування і перестраховування, тощо³.

Проблематику державного регулювання господарської діяльності та економіки в цілому неодноразово досліджували такі вчені правової та економічної науки, як Е. Б. Адельсєйтова, А. Л. Бейкун, О. П. Віхров, Л. С. Головка, В. М. Гриньова, Л. І. Дідківська, Д. С. Зухба, Е. Н. Зухба, Н. Г. Каптуренко, Т. М. Кравцова, І. Р. Михасюк, В. В. Резнікова, Р. М. Рудницька, О. П. Рябченко, Л. А. Швайка, В. С. Щербина та інші⁴.

Проблематиці ж державного регулювання перестрахової діяльності були присвячені наукові праці таких вчених-правників та економістів, як О. П. Артамонов, А. С. Боженко, А. О. Бойко, Д. Е. Дмитрієва, І. О. Зискінд, О. В. Кнейслер, В. Р. Наркаєв, В. В. Нечипоренко, Н. Б. Пацурія, К. Г. Семенова, Е. П. Стась, Т. В. Татаріна та інші. Однак, на жаль, у своїй переважній більшості вони розкривали лише окремі аспекти відповідного державного регулювання або ж були присвячені аналізу міжнародного досвіду у даній сфері. А тому комплексне дослідження системи державного регулювання перестрахової діяльності в сучасній правовій та економічній науці відсутнє, що й зумовлює необхідність у його реалізації.

Варто зазначити, що до недавнього часу у світі не існувало єдиного підходу до державного регулювання перестрахової діяльності – в різних країнах застосовувалися різні підходи до його здійснення.

На практиці, про що вказує Т. В. Татаріна, було сформовано два основні підходи до державного регулювання відповідної діяльності, а саме: 1) державне регулювання, спрямоване на діяльність перестраховиків – прямий метод дії; та 2) державне регулювання, спрямоване на діяльність страховиків, які звертаються за перестраховим захистом (цедентів) – непрямий метод дії⁵. У тому випадку, коли державне регулювання, спрямоване на діяльність перестраховиків, дія регулюючих норм може поширюватися як на діяльність вітчизняних перестраховиків, так і на діяльність іноземних перестраховиків⁶. Окрім того, державне регулювання діяльності національних перестраховиків може бути спрямовано на діяльність спеціалізованих перестрахових компаній або ж на діяльність звичайних страхових компаній⁷, які поряд із страховими надають і перестрахові послуги також.

Серед вказаних підходів до державного регулювання перестрахової діяльності предмет наукового інтересу цього дослідження становить лише той, який стосується безпосереднього регулювання діяльності професійних перестраховиків (як вітчизняних, так й іноземних). Адже, на наш погляд, з огляду на особливий характер та зміст перестрахової діяльності як окремого виду підприємницької діяльності⁸ її державне регулювання має характеризуватися власними, відмінними від інших видів державного регулювання, рисами. У тих же випадках, коли регулюванню піддається діяльність страховиків (незалежно від того, застосовується прямий чи непрямий метод дії), воно здійснюється за допомогою системи державного регулювання страхової діяльності.

Разом із тим у переважній більшості країн державне регулювання перестрахової діяльності, навіть у випадку, коли воно було спрямовано на діяльність професійних перестраховиків, як правило, відбувалося в межах системи державного регулювання страхової діяльності, а відтак, розмежування між державним регулюванням відповідних видів господарської діяльності досить тривалий час взагалі не проводилося.

Однак з прийняттям Директиви 2005/68/ЄС Європейського парламенту та Ради від 16 листопада 2005 р. «Про перестраховування» основні засади державного регулювання перестрахової діяльності в рамках Євро-

пейської спільноти були суттєво змінені та певною мірою уніфіковані. Зокрема, за допомогою даної Директиви державне регулювання перестрахової діяльності було відокремлено від державного регулювання страхової діяльності та отримало самостійне законодавче закріплення на міжнародному рівні.

Прийняття Директиви було зумовлено тим, що на фоні зростаючого міжнародного інтересу до регулювання діяльності перестраховиків та загалом ролі перестраховання у забезпеченні фінансової стабільності на ринку страхових послуг існуюча неоднотайність та фрагментарність на національному рівні держав-членів ЄС при здійсненні відповідного державного регулювання видавалася вже такою, що не відповідає сучасним тенденціям у даній сфері. Окрім того, така ситуація позбавляла ЄС можливості «говорити одним голосом», незважаючи на провідну роль, зайняту європейською галуззю перестраховання в цілому в світовому перестрахованні⁹.

З метою вирішення зазначених проблем і була прийнята Директива 2005/68. Зокрема, Директивою було запроваджено окремий дозвіл (ліцензію) на право здійснення операцій з перестраховання, для отримання якого перестраховик повинен відповідати ряду вимог, а саме:

- володіти мінімальним розміром гарантійного фонду;
- мати ефективне управління на чолі з особами з доброю репутацією або досвідом;
- бути створеним у формі акціонерного товариства або у формі Європейської компанії;
- подати на розгляд схему власної діяльності.

Також Директивою було створено єдину систему такої авторизації: дозвіл (ліцензія) надається компетентним органом країни-члена, в якій перестрахова компанія має головний офіс, та дає можливість підприємству провадити діяльність на території Співтовариства на основі права заснування підприємства та свободи надання послуг. Перестрахова компанія, яка бажає провадити перестрахову діяльність на території країни-члена, в якій розташовується її філія чи надаються послуги, і яка вже була авторизована в країні-члені її походження, не повинна проходити повторну авторизацію.

Більше того, перестрахова компанія, яка вже була авторизована в своїй країні-члені Співтовариства, не підлягає додатковому контролю або перевіркам, пов'язаним з її фінансовою спроможністю, що проводяться компетентними органами страхового підприємства, яке перестраховане цим підприємством з перестраховання¹⁰.

Варто зазначити, що на сьогодні вимоги, закріплені даною Директивою, вже імплементовані у законодавство більшості європейських держав, таких як Німеччина, Ірландія, Великобританія, Франція, Швеція, Ліхтенштейн та ін.

Що ж стосується державного регулювання перестрахової діяльності в Україні, то його здійснення продовжує відбуватися виключно в рамках державного регулювання страхової діяльності. Такий висновок можна зробити, виходячи з наведеного нижче аналізу основних форм відповідного державного регулювання в нашій країні.

Планування страхової (перестрахової) діяльності. За всю історію незалежності України було прийнято три програмних документи, які визначали основні напрями розвитку страхового та (як його частини) перестрахового ринку. Найбільшої уваги інституту перестраховання було приділено в Концепції розвитку страхового ринку України до 2010 р. (останній програмний документ у даній сфері), якою, з-поміж усього іншого, передбачається необхідність зміцнення національного перестрахового ринку, запровадження ліцензування перестрахової діяльності та вдосконалення нагляду за її здійсненням¹¹.

Зазначені заходи з реалізації Концепції хоча й, безумовно, є об'єктивно необхідними та зумовленими існуючими потребами вітчизняного ринку перестраховання, однак, на наш погляд, носять досить фрагментарний характер та розглядаються виключно як допоміжні заходи для розвитку ринку страхових послуг. Відтак, вважаємо, що для забезпечення можливості ефективного функціонування не лише страхового, але й перестрахового ринку необхідним є розробка та прийняття окремого програмного документа у відповідній сфері.

Управління страховою (перестраховою) діяльністю. На сьогодні українське законодавство фактично визнає перестраховання частиною страхування, а відтак, як вже було зазначено, вітчизняний законодавець однаково підійшов до врегулювання порядку створення страхових та перестрахових компаній¹². Зокрема, передбачено обов'язкову державну реєстрацію в Єдиному державному реєстрі страховиків (перестраховиків) та отримання ліцензії на здійснення страхової діяльності, яка одночасно дає право на здійснення і перестрахової діяльності також.

Проте, зважаючи на самостійний та незалежний від страхової характер перестрахової діяльності¹³, вважаємо за потрібне встановлення окремих вимог до порядку створення відповідних суб'єктів. Зокрема, необхідним є: 1) запровадження окремого порядку державної реєстрації та ліцензування перестрахових компаній; 2) встановлення відмінних, підвищених (порівняно з вимогами до суб'єктів страхової діяльності) вимог до суб'єктів, які бажають займатися перестраховою діяльністю.

Варто звернути увагу на те, що проектом Закону України «Про страхування» № 1797-1 від 6 лютого 2015 р., прийнятим Верховною Радою України в першому читанні, серед усього іншого, передбачається запровадження окремої ліцензії на право здійснення перестрахової діяльності. Як визначено у ч. 2 ст. 42 даного законопроекту, «діяльність із перестраховання може бути виключним видом діяльності страховика та здійснюватись на підставі ліцензії на провадження перестрахової діяльності»¹⁴.

Існування окремої ліцензії на право здійснення перестрахової діяльності, безумовно, є позитивним кроком на шляху до створення належної системи державного регулювання перестрахової діяльності. Однак

зазначене положення законопроекту є, на жаль, чи не єдиною спеціальною вимогою, яка встановлюється до суб'єктів, які бажають займатися перестраховою діяльністю, за винятком якої до останніх застосовуються аналогічні вимоги, що й до суб'єктів страхової діяльності.

Контроль (нагляд) за страховою (перестраховою) діяльністю. Виходячи з аналізу норм чинного законодавства, зокрема ст. 36 Закону України «Про страхування», а також норм відповідних підзаконних нормативно-правових актів¹⁵, цілком логічно дійти до висновку про те, що для України є притаманною модель державного нагляду за перестраховою діяльністю, при якій його здійснення відбувається на аналогічних для здійснення нагляду за страховою діяльністю засадах.

Так, зокрема, до повноважень Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, яка є Уповноваженим органом контролю у відповідній сфері, належить: 1) ведення спільного Державного реєстру страхових та перестрахових компаній (головною умовою включення до якого обох із зазначених суб'єктів є наявність ліцензії на право здійснення страхової діяльності, яка одночасно дає право на здійснення і перестрахової діяльності також); 2) видача ліцензії на здійснення страхової (перестрахової) діяльності; 3) ведення спільного Державного реєстру страхових та перестрахових брокерів; 4) перевірка фінансової звітності суб'єктів страхової та перестрахової діяльності (до порядку складання та ведення якої висуваються однакові вимоги); 5) здійснення контролю за платоспроможністю страховиків та перестраховиків (умови забезпечення якої є єдиними для вказаних суб'єктів та мають бути дотримані при здійсненні відповідної діяльності).

Існування такої ситуації, на наш погляд, є недопустимим, адже система державного нагляду за тією чи іншою господарською діяльністю може досягнути бажаного соціально-економічного ефекту тільки тоді, коли вона буде враховувати специфічні, властиві лише даної діяльності, особливості, в даному випадку – перестрахової.

Нормативне регулювання страхової (перестрахової) діяльності. На сучасному етапі нормативно-правове регулювання перестрахової діяльності відбувається переважно за допомогою системи спеціального страхового законодавства, що регламентує порядок здійснення страхової та, відповідно, перестрахової діяльності як її частини, не встановлюючи для них, як правило, відмінних законодавчих вимог. Система загального законодавства, визначаючи правові основи здійснення будь-якого виду господарської діяльності, поширюється на перестрахову діяльність також опосередковано, адже визнає останню лише одним із напрямів страхової діяльності.

Разом із тим у системі страхового законодавства України існують і спеціалізовані нормативно-правові акти, які регулюють окремі питання здійснення винятково перестрахової діяльності. Однак, на жаль, існування таких спеціалізованих нормативно-правових актів (зважаючи на їх суттєві недоліки) не лише не вирішує проблеми відсутності належного законодавчого врегулювання перестрахової діяльності, а й створює додаткові перешкоди в його здійсненні. Окрім того, основним недоліком деяких з даних актів є те, що вони хоча й виділяють серед інших операцій, здійснюваних страховиком/перестраховиком, операції з перестраховування, однак жодним чином не розмежовують страхування й перестраховування діяльності, не вказують на їх специфіку чи особливості провадження та, відповідно, прирівнюють між собою суб'єктів, що її здійснюють.

Таким чином, нормативно-правова база, яка присвячена окремим аспектам здійснення перестрахової діяльності в нашій країні, не надає можливості визначитися із нею (перестраховою діяльністю) як із самостійним та особливим видом підприємництва, що є суттєвою проблемою. Для її вирішення існує нагальна потреба формування окремої системи перестрахового законодавства, яка враховувала б всі особливості відповідної діяльності та забезпечила б на основі цього її адекватне нормативне регламентування¹⁶.

Отже, підбиваючи підсумки, ми доходимо висновку про те, що на сучасному етапі державне регулювання страхової та перестрахової діяльності в Україні здійснюється на єдиних засадах та в межах однієї системи – системи державного регулювання страхової діяльності. Такий підхід, на наш погляд, є необґрунтованим та таким, що створює додаткові перешкоди для розвитку ринку перестрахових послуг у нашій країні, а тому потребує зміни шляхом запровадження окремих систем державного регулювання відповідних видів господарської діяльності.

¹ Смолин Г. В. Державне регулювання господарської діяльності: курс лекцій. / Г. В. Смолин. – Л.: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – С. 21.

² Войцеховська І. М. Поняття, ознаки та зміст перестрахової діяльності / І. М. Войцеховська. // Адміністративне право та процес. – 2015. – № 3. – С. 299.

³ Пацурія Н. Б. Окремі теоретико-практичні проблеми регулювання правовідносин у сфері здійснення перестрахової діяльності / Н. Б. Пацурія // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. – 2012. – Вип. 92. – С. 41. – (Серія «Юридичні науки»).

⁴ Головачова А. С. Державне регулювання посередницької діяльності: необхідність і мета / А. С. Головачова // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 4. – С. 184.

⁵ Татаріна Т. В. Перестраховування: становлення та шляхи розвитку в Україні: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.04.01 / Татаріна Тетяна Володимирівна; Київський національний економічний ун-т. – К., 2003. – С. 174.

⁶ Семенова К. Г. Особливості державного регулювання перестрахової діяльності / К. Г. Семенова: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visnyk.univd.edu.ua/?controller=service&action=download&download=10361>

⁷ Татаріна Т. В. Вказана праця. – С. 175.

⁸ Войцеховська І. М. Вказана праця. – С. 298–305.

⁹ Evans A. The EU Reinsurance Directive / A. Evans // The Geneva Paper on Risk & Insurance – Issues & Practices. – 2007. – № 32. – Р. 97.

¹⁰ Директива 2005/68/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 листопада 2005 року про перестраховання та Директиви Ради про внесення змін 73/239/ЄС, 92/49/ЄС, а також Директиви 98/78/ЄС та 2002/83/ЄС // Інтернет-журнал про страхування forINSURER.com : [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://forinsurer.com/files/file00325.pdf>; Директива 2005/68/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 листопада 2005 року про перестраховання і про внесення змін до Директив Ради 73/239/ЄС, 92/49/ЄС, а також Директив 98/78/ЄС та 2002/83/ЄС : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.minjust.gov.ua/45894>

¹¹ Про схвалення Концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2005 року № 369-р // Офіційний вісник України. – 2005. – № 35. – Ст. 2127.

¹² Пацурія Н. Б. Окремі теоретико-практичні проблеми регулювання правовідносин у сфері здійснення перестрахової діяльності / Н. Б. Пацурія. // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. – 2012. – Вип. 92. – С. 41. – (Серія «Юридичні науки»).

¹³ Войцеховська І. М. Вказана праця. – С. 298–305.

¹⁴ Проект Закону України «Про страхування», реєстраційний номер 1797-1 від 6 лютого 2015 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53904

¹⁵ Про страхування : Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78; Про затвердження Ліцензійних умов провадження страхової діяльності : Розпорядження Держфінпослуг від 28 серпня 2003 р. № 40 // Офіційний вісник України – 2003. – № 38. – Ст. 2047; Про Єдиний державний реєстр страховиків (перестраховиків) України Розпорядження Держфінпослуг від 5 грудня 2003 р. № 155 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 52. – Ст. 2842; Про затвердження Положення про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів і ведення державного реєстру страхових та перестрахових брокерів : Розпорядження Держфінпослуг від 28 травня 2004 р. № 736 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 26. – Ст. 1721; Порядок складання звітних даних страховиків: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 3 лютого 2004 № 39 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 17. – Ст. 1222.

¹⁶ Войцеховська І. М. Перестрахове законодавство: стан та перспективи розвитку / І. М. Войцеховська. // Право і суспільство. – 2015. – № 6.2. – С. 58–59.

Резюме

Войцеховська І. М. Державне регулювання перестрахової діяльності: об'єктивна необхідність та форми здійснення.

У статті розглянуто основні підходи до державного регулювання перестрахової діяльності, які склалися у світовій практиці. Проаналізовано сучасний досвід країн-членів ЄС та вітчизняний досвід у відповідній сфері. Виявлено їх суттєві переваги й недоліки. На основі міжнародного досвіду запропоновано створення окремої системи державного регулювання перестрахової діяльності.

Ключові слова: державне регулювання, форми державного регулювання, перестрахова діяльність, підходи до державного регулювання перестрахової діяльності.

Резюме

Войцеховская И. М. Государственное регулирование перестраховочной деятельности: объективная необходимость и формы совершения.

В статье рассмотрены основные подходы к государственному регулированию перестраховочной деятельности, сложившиеся в мировой практике. Проанализирован современный опыт стран-членов ЕС и отечественный опыт в соответствующей сфере. Выявлены их существенные преимущества и недостатки. На основе международного опыта предложено создание отдельной системы государственного регулирования перестраховочной деятельности.

Ключевые слова: государственное регулирование, формы государственного регулирования, перестраховочная деятельность, подходы к государственному регулированию перестраховочной деятельности.

Summary

Voitsekhovska I. Public (state) regulation of reinsurance activities: an objective necessity and the forms of the commission.

The article deals with the main approaches to the public (state) regulation of reinsurance activities existing in the world practice. It analyzes the modern experience of the EU Member States and domestic experience in the relevant sphere. It also reveals its significant advantages and disadvantages. On the basis of international experience the article suggests the creation of a separate system public (state) regulation of reinsurance activities.

Key words: the public (state) regulation, the forms of government regulation, reinsurance activities, approaches the public (state) regulation of reinsurance activities.